

Betreft: Internetconsultatie Ontwerp-Klimaatplan 2025-2035

Datum 4-12-2024

Geachte mevrouw Hermans,

Dank voor de gelegenheid voor onze reactie op het Ontwerp-Klimaatplan 2025-2035. Klimaatbeleid moet van iedereen en voor iedereen zijn, dus het is goed dat mensen er over mee kunnen praten. We zitten midden in de klimaatcrisis en deze moet voortvarend aangepakt worden. Nederland erkent de noodzaak om sneller en grondiger werk te maken van ambitieus en eerlijk klimaatbeleid. Milieudefensie juicht toe dat uw plan begint met rechtvaardigheid van klimaatbeleid. Dat is essentieel om gevaarlijke klimaatverandering te stoppen en draagvlak voor klimaatbeleid te houden¹.

Helaas mist het beleidsplan ambitie, ontbreekt het plan het meest gedragen rechtvaardigheidsprincipe en ontziet het grote vervuilende bedrijven. Hieronder gaan we in op deze verbeterpunten en vragen we u die te herzien in het definitieve Klimaatplan.

Rechtvaardig klimaatbeleid is essentieel, een minimale ondergrens is cruciaal

Voor Milieudefensie staat als een paal boven water dat klimaatbeleid rechtvaardig moet zijn. Dat het beleid hierop ingericht en geëvalueerd wordt is dan ook essentieel, en dat het Klimaatplan begint met rechtvaardigheid belooft veel goeds. Wij constateren echter met verbazing dat het meest gedragen verdelingsprincipe nog niet is opgenomen in de principes onder uitgangspunt 1. Minimale ondergrens: In opdracht van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) peilde onderzoeksbureau Ipsos I&O hoeveel steun er is voor de verschillende wetenschappelijk in kaart gebrachte verdelingsprincipes². Zoals u hieronder kunt zien is het verdelingsprincipe 'Minimale ondergrens' **met afstand** het meest gedragen. Dit principe luidt als volgt: *"Kosten van het klimaatbeleid moeten zo worden verdeeld dat niemand onder het bestaansminimum komt."*

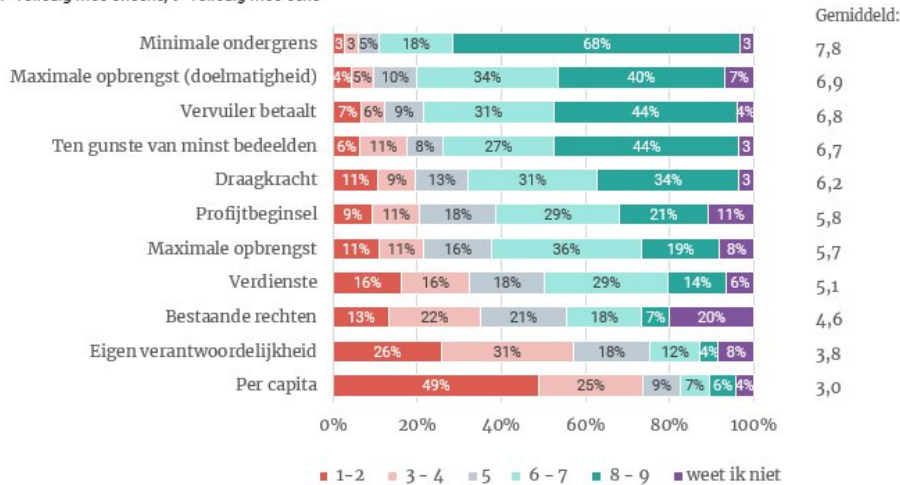
Dit principe wordt niet genoemd in het Klimaatplan, terwijl daarin wel naar 3 andere verdelingsprincipes uit dit Ipsos I&O-onderzoek wordt verwezen. Er staat bijvoorbeeld: *"Zo vinden de meeste Nederlanders het overwegend rechtvaardig als klimaatbeleid zo effectief mogelijk is in het tegengaan van klimaatverandering, als mensen naar draagkracht bijdragen, en als degenen die het meest vervuilen ook het meest betalen."* Dat zijn 3 principes uit de top 5 (zie tabel). Het principe van het draagkracht mist en het 4e principe (beleid moet ten gunste komen van de minst bedeelden) mist ook. Wat opvalt is dat deze gaan over het verzekeren van het bestaansminimum en 'ten gunste van de minst bedeelden'.

¹ <https://www.wrr.nl/publicaties/rapporten/2023/02/16/rechtvaardigheid-in-klimaatbeleid>

² <https://www.ipsos-publiek.nl/actueel/wrr-eerlijke-verdeling-klimaatkosten-belangrijk-voor-draagvlak/>

Figuur 1 – Steun voor verdelingsprincipes bij klimaatbeleid

Hieronder een aantal stellingen die gaan over de verdeling van de kosten van klimaatbeleid onder burgers. Kunt u aangeven in hoeverre u het met elke stelling eens of oneens bent? (schaal 1-9 + weet niet)
1=volledig mee oneens, 9=volledig mee eens

Nederlanders willen de armste en kwetsbaarste mensen beschermen. Milieudefensie pleit ervoor om dit als eerste uitgangspunt op te nemen in het Klimaatplan, zodat beleid ook hierop ingericht, getoetst en geëvalueerd kan worden. Zo wordt voor iedereen duidelijk dat u niemand achterlaat en dat er een ondergrens komt waar u niemand doorheen laat zakken. Want juist dat vinden de mensen het allerbelangrijkst. Het belang van dit verdelingsprincipe mag niet worden onderschat. Het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) concludeerde, in navolging van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP)³, dat zowel de gevolgen van klimaatverandering als klimaatbeleid de financieel kwetsbaarste mensen het hardste raken⁴.

Internationale klimaatrechtvaardigheid: Het ondersteunen van de armste en kwetsbaarste mensen geldt ook op internationaal niveau. In het rapport “Klimaatrechtvaardigheid als noodzaak” stelt de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV)⁵ dat wereldwijde klimaatrechtvaardigheid een noodzakelijke voorwaarde is voor een succesvolle klimaattransitie. Een gebrek aan internationale klimaatrechtvaardigheid leidt tot uitstel van klimaatactie en vertraging van belangrijke investeringen zoals in hernieuwbare energie. Het is dus ook in het belang van Nederland om de klimaatrechtvaardigheidsprincipes uit dit Klimaatplan te integreren in buitenlandbeleid.

Doortastende maatregelen ontbreken

Het Klimaatplan bevat een maatregelenpakket dat niet in verhouding staat tot de urgentie van de klimaatcrisis. Meer doortastende maatregelen, zoals volumebeleid, normerend beleid voor niet-

³ <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2023/04/14/sociale-en-culturele-ontwikkelingen-2023>

⁴ <https://www.rivm.nl/publicaties/leefomgeving-en-klimaat-themaverkenning-vtv-2024>

⁵ <https://www.adviesraadinternationalevraagstukken.nl/documenten/publicaties/2023/10/26/klimaatrechtvaardigheid-als-noodzaak>

statelijke actoren met grote uitstoot en een non-proliferatieverdrag voor fossiele brandstoffen, worden slechts genoemd als theoretische toekomstopties.

Deze maatregelen horen echter niet onder onconventioneel beleid te vallen. Het zijn volkomen logische en proportionele maatregelen. Het verminderen of stopzetten van bepaalde vervuilende activiteiten is een trefzekere mitigatiemaatregel en het opleggen van normerend beleid voor grote vervuilende bedrijven grijpt in bij de bron van de uitstoot. Onder het voorzorgsprincipe – geen risico's aanvaarden die te vermijden zijn – valt moeilijk te rechtvaardigen dat deze beleidsopties pas in tweede instantie worden voorgesteld.

De klimaatdoelen zijn niet ambitieus genoeg

Wereldwijd hebben landen niet alleen afgesproken om de opwarming van de aarde binnen de 1,5 graden Celsius te houden, maar ook dat landen om dat doel te bereiken Common but Differentiated Responsibilities and Respective Capabilities hebben (CBDR-RC). Rijke landen met veel uitstoot, zoals Nederland, moeten dus het voortouw nemen in het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen. NewClimate Institute heeft berekend wat dit voor Nederland betekent⁶. Hieruit volgt dat Nederland uiterlijk in 2040 minimaal klimaatneutraal (inclusief CO₂-equivalenten) moet zijn om een eerlijke bijdrage te leveren aan het stoppen van gevaarlijke klimaatverandering. De formele doelen van de Europese Unie en Nederland zijn om voor de totale broeikasgasemissie op netto nul uit te komen in 2050. Omdat lachgas en methaan vrijkomen uit landbouw en natuur, kunnen die niet naar nul, zodat deze doelstelling al negatieve CO₂-emissies impliceert eerder dan 2050, en een netto nul CO₂ rond 2040.

Op dit moment streeft Nederland een emissiereductiepad na dat niet zonder negatieve emissies kan om binnen de 1,5 graden mondiale opwarming te blijven. Maar het realistisch Nederlands potentieel van negatieve emissies is gering⁷. Daarom moet Nederland feitelijk een emissiereductiepad volgen dat sneller naar nul gaat. Een reductie van 90% in 2040 is dus een onvoldoende invulling van het afgesproken klimaatbeleid.

Al in 2040 klimaatneutraal zijn is niet alleen mogelijk, maar levert ook veel financiële voordelen op. Dat blijkt uit een nieuw Europees energiescenario dat laat zien hoe de EU de doelstelling uit het Akkoord van Parijs kan bereiken om de wereldwijde temperatuurstijging te beperken tot 1,5 graden. Het Paris Agreement Compatible Scenario (PAC) 2.0 beschrijft maatregelen om de energie-, industrie-, bouw- en transportsectoren te laten overstappen naar klimaatneutraliteit in 2040. Het rapport⁸ toont aan dat dit in 2030 sociale en economische voordelen ter waarde van € 1 biljoen kan opleveren. Bovendien zijn de totale investeringsbehoeften lager zijn dan die voorzien in het transitie scenario van de Europese Commissie voor 2050, € 28,9 biljoen vergeleken met € 33,7 biljoen respectievelijk, wat betekent dat PAC 2.0 bijna € 4,8 biljoen minder zou vereisen.

⁶ <https://newclimate.org/resources/publications/what-is-a-fair-emissions-budget-for-the-netherlands>

⁷ https://ce.nl/wp-content/uploads/2022/12/CE_Delft_220381_Gaswinning_op_de_Noordzee_Def.pdf

⁸ <https://caneurope.org/pac-scenario-climate-neutrality/>

Koolstofverwijdering alleen gebruiken voor toekomstige noodzakelijke negatieve emissies

In het Klimaatplan staat dat naast emissiereductie ook koolstofverwijdering nodig is.

Wij zijn echter van mening dat koolstofverwijdering nooit ingezet mag worden om emissies te compenseren. Op langere termijn zal Nederland namelijk in het kader van de mondiale opgave (ook) netto negatieve emissies moeten realiseren. De mogelijke opslagcapaciteit moet daarvoor exclusief gereserveerd worden.

Nederland kan door middel van efficiency-winst (energie besparen) en de uitrol van duurzame bronnen meer dan 90% emissiereductie bereiken in 2040 zonder de noodzaak van inzet van end-of-pipe-technieken zoals ondergrondse CO₂-opslag (CCS)⁹.

De overheid moet dus inzetten op het verplichten van drastisch energiebesparingsbeleid voor industrie en het ondersteunen van burgers in hun energiebesparings-mogelijkheden. Daarnaast moet de uitrol van energieopwek uit zon, wind en andere duurzame bronnen gemaximaliseerd worden.

De vervuiler betaalt? Maak een einde aan fossiele subsidies

Het kabinet erkent in het Klimaatplan dat het afbouwen van fossiele subsidies bijdraagt aan het behalen van de klimaatdoelen, maar zegt dit alleen in Europees verband te willen doen.

Tegelijkertijd neemt het kabinet gas terug op het afbouwen van fossiele subsidies in Nederland. Er zijn zelfs nieuwe fossiele subsidies bijgekomen. Nederland haalt zijn klimaatdoelen niet, handhaaft voordelen voor grote uitstoters die daardoor niet geprikkeld worden om te verduurzamen, waardoor de verduurzaming van onze bedrijven en economie vertraagt. Bovendien loopt de overheid hierdoor miljarden euro's per jaar aan publiek geld mis dat ook gebruikt kan worden voor sociaal en rechtvaardig klimaatbeleid. Voor het uitvoeren van rechtvaardig klimaatbeleid is het nodig dat het kabinet komt met een concreet, versneld en rechtvaardig afbouwpad voor nationale fossiele subsidies en nieuwe fossiele subsidies voorkomt. Daarnaast is corrigerend nationaal beleid nodig voor Europese fossiele subsidies. Internationaal is het verder belangrijk dat het kabinet koploper blijft in de Internationale Coalition on Phasing Out Fossil Fuel Incentives including Subsidies (COFFIS) en aanstuurt op concreet resultaat. Als oprichter van deze coalitie moet Nederland zelf het goede voorbeeld geven.

Grote vervuilende bedrijven hebben een eigen verantwoordelijkheid

57 internationaal opererende bedrijven zijn verantwoordelijk voor 80% van de mondiale uitstoot sinds de ondertekening van het Parijs-akkoord. Daar zitten veel bedrijven bij die Nederlands zijn, vanuit Nederland worden aangestuurd en in Nederland veel uitstoot veroorzaken. Tegelijkertijd is het Akkoord van Parijs glashelder over de eigen verantwoordelijkheid die 'non-state actors' (dus ook bedrijven) hebben: zij moeten reductieplannen in lijn met het Parijs-akkoord hebben en

⁹ <https://caneurope.org/pac-scenario-climate-neutrality/>

uitvoeren. Dit betekent dat bedrijven met veel uitstoot de verplichting hebben om hun volledige uitstoot (scopes 1, 2 en 3) te verminderen in lijn met de doelstelling om de opwarming van de aarde tot 1,5 graad te beperken. Dit is in overeenstemming met het vonnis in onze klimaatzaak tegen Shell¹⁰ (link toevoegen). Ook de klimaatplicht in de EU CSDDD (Corporate Sustainability Due Diligence Directive) legt bedrijven de verplichting op een klimaatplan in lijn met het Parijs-akkoord op te stellen en uit te voeren.

De Nederlandse overheid is aan zet om ervoor te zorgen dat alle bedrijven deze verplichtingen naleven. Dit biedt (economische) kansen voor onze bedrijven om voorop te lopen in verduurzaming. Ook is het van belang dat de overheid ervoor zorgt dat een klimaatplan in lijn met het Parijs-akkoord een bindende voorwaarde wordt voor elke vorm van steun aan een bedrijf. Cruciaal is het uitgangspunt dat het bij de verplichte reductiedoelen voor bedrijven gaat om absolute reducties, in de hele keten.

Eerlijke en écht groene energie

De elektriciteitsmix moet volgens het Nationaal Plan Energiesysteem (NPE) in 2035 CO₂-vrij zijn. Milieudefensie steunt een versnelling van de uitrol van het netwerk van wind- en zonne-energie, maar volgt niet de lijn die het kabinet daarnaast volgt met een grotere inzet op kernenergie en (import van) waterstof.

Kernenergie is duur, onveilig en gaat ten koste van investeringen in wind- en zonne-energie, bijvoorbeeld wanneer er overschotten op het net ontstaan. Kernenergie zal vanwege de lange voorbereidings- en bouwtijd het komende decennium nog geen bijdrage leveren aan het behalen van de klimaatdoelen, maar ondertussen (ook vanwege de hoge investeringen in kerncentrales) wel zorgen voor de stagnatie van de groei van wind- en zonne-energieproductie in Nederland.

Waterstof is een inefficiënte manier om hernieuwbare energie in te zetten, omdat tijdens het proces om waterstof te maken voor elektriciteit een groot deel van de hernieuwbare energie verloren gaat die ook direct ingezet had kunnen worden. Bovendien brengt een grote inzet op waterstof het risico op fossiele lock-ins met zich mee. Wanneer er onvoldoende hernieuwbare energie is om aan de groeiende waterstofvraag te voldoen, is er een grote kans dat teruggevallen wordt op fossiel aardgas. Ook grootschalige import van waterstof is niet wenselijk, omdat dit leidt tot het toe-eigenen van natuurlijke hulpbronnen in het mondiale Zuiden. Hernieuwbare waterstofprojecten leggen een groot beslag op land voor de uitbreiding van de opwek van de benodigde hernieuwbare energie, land dat mensen in het mondiale Zuiden zelf ook nodig hebben voor hun energietransitie.

¹⁰ <https://milieudefensie.nl/actueel/samenvatting-hoger-beroep-klimaatzaak-milieudefensie-vs-shell>
<https://www.rechtspraak.nl/Bekende-rechtszaken/CO2-uitstoot-Shell>

Klimaatrechtvaardig energiebeleid betekent het inzetten op systeemverandering met een focus op onder meer energiebesparing en een beperkt aanbod van energie, waarbij de overheid scherpe keuzes maakt over de inzet van energie in verschillende sectoren en over welk gebruik past in een toekomstbestendige economie. Daarbij hoort ook een zeer bescheiden rol voor groene waterstof, waarbij het alleen ingezet wordt voor industriële processen die nodig zijn in de toekomst en waarvoor directe elektrificatie geen optie is. Dit bevordert ook de energieonafhankelijkheid, omdat er dan minder tot geen energie van buiten Europa geïmporteerd hoeft te worden.

Aanbodgestuurd elektriciteitssysteem: Om de klimaatdoelen te halen en energie te besparen is het dus noodzakelijk dat het kabinet inzet op een omslag naar een aanbodgestuurd elektriciteitssysteem en daarop beleid ontwikkelt. De huidige maatregelen leiden niet tot fundamentele energiebesparing en missen sturing voor energie-afnemers om zich aan te passen en om energie-intensieve activiteiten te beëindigen. Het kabinet zet echter zelfs in op groei en gaat uit van een scenario van maximale vraag naar energie. Dit is onverenigbaar met de opgave om een (internationaal) rechtvaardige energietransitie te realiseren, vanwege het grote beslag dat dit legt op land en natuurlijke hulpbronnen in voordeel het mondiale Zuiden, problemen als netcongestie en de schaarste van grondstoffen.

Progressieve energiebelasting: Het kabinet wil er in het kader van rechtvaardig klimaatbeleid voor zorgen dat iedereen mee kan komen in de transitie en dat de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen. Maar er mist concreet beleid om dit te realiseren. Voer een progressieve energiebelasting in waarmee energiearmoede aangepakt wordt en 90% van de huishoudens er financieel op vooruit gaat, met het meeste voordeel voor de 20% huishoudens met de laagste inkomens. Tegelijkertijd wordt er zo 5,4 megaton CO₂ minder uitgestoten en blijven de inkomsten voor de overheid gelijk¹¹.

Vervuiler betaalt: Het kabinet schrijft dat het grote waarde hecht aan het principe 'de vervuiler betaalt', maar dit blijkt niet uit de gekozen beleidslijnen. Zo is de subsidie voor CO₂-vrije gascentrales via het klimaatfonds een cadeau voor grote vervuilers. Ook vinden wij het jammer dat het kabinet inzet op normering en beprijzing in Europees verband en daarmee de ontwikkeling van nationaal beleid laat liggen.

Lokaal eigendom stimuleren: Milieudefensie vindt het positief dat het kabinet onderzoekt hoe het maatschappelijke initiatieven kan ondersteunen, maar een gemiste kans dat er nog geen concrete (subsidie)maatregelen zijn die lokaal eigendom van energie stimuleren. In het Klimaatakkoord is immers het streven van 50% eigendom in handen van burgers afgesproken.

Warmtepompen: Ten slotte is het jammer dat er ook voor de gebouwde omgeving ingezet wordt op waterstof en zogenaamd groen gas als aanvulling op hybride warmtepompen, met wederom gevaren voor fossiele lock-ins. Milieudefensie ziet liever dat het kabinet kiest voor een inzet op

¹¹ ¹¹ <https://milieudefensie.nl/actueel/doorrekening-hoofdpijnenakkoord-met-het-beleid-transitie-model>

volledig elektrische warmtepompen om de afhankelijkheid van gas af te bouwen. Bovendien ziet Milieudefensie graag concrete maatregelen waardoor ook mensen met minder financiële draagkracht de warmtetransitie kunnen maken.

Verduurzaming van de industrie is een enorme opgave

Er ligt een enorme opgave om de Nederlandse industrie op tijd te verduurzamen. Ten opzichte van 2023 moet nog 17,5 megaton CO₂e gereduceerd worden om de eigen klimaatdoelen te halen. De kans dat dit lukt is minder dan 5%, zoals bleek uit de Klimaat- en Energieverkenning van 2024.¹² Ook de Nederlandse Emissieautoriteit (NEa) concludeerde recent dat van groene groei nog nauwelijks sprake is. De Nederlandse industrie is alleen minder gaan uitstoten door een terugval in productie. Over het algemeen zijn juist de grote bedrijven vervuilender gaan produceren.¹³

Normerende beleidsmaatregelen ontbreken: Toch ontbreken in het Klimaatplan duidelijke en concrete beleidsmaatregelen om de doelen alsnog te halen. Het klimaatpakket voor de industrie leunt voornamelijk op subsidies en faciliterende maatregelen. Veel wordt er verwacht van het Nationaal Programma Verduurzaming Industrie (NPVI), waar ook de maatwerkaanpak met de industrie onder valt. De sterke inzet op subsidiëring staat in schril contrast met een eerdere observatie in het Klimaatplan dat de beleidsmix nu niet op orde is. Er wordt daarover in het Klimaatplan geschreven dat het niet altijd een gegeven is dat subsidies een structureel effect hebben wanneer niet ook normerende en beprijzende instrumenten ingezet worden om weg te bewegen van fossiele activiteiten.

Paris proof klimaatplan: Milieudefensie vindt dat er geen publieke financiering naar grote vervuilers moet gaan die niet via een concreet klimaatplan kunnen aantonen dat zij gaan produceren in lijn met het Akkoord van Parijs. Het is cruciaal dat subsidies voor de industrie gepaard gaan met sterke bindende voorwaarden die garanderen dat deze bedrijven gaan opereren in lijn met het Parijs-akkoord. Ook ketenuitstoot (scope 3) moet meegenomen worden in deze voorwaarden, zodat circulariteit goed verankerd is in de verduurzamingsplannen van de industrie.

Industrie van de toekomst: Voor het oplossen van de gesignaleerde knelpunten in het verduurzamen van de industrie lijkt enkel ingezet te worden op het uitbreiden van de elektriciteitsnetcapaciteit en industriële vraagsturing (demand side response (DSR)). Knelpunten als netcongestie, ruimtegebrek en financiering kunnen ook grotendeels opgelost worden wanneer de overheid zich er rekenschap van geeft welke industrie in een circulaire en klimaatneutrale economie bestaansrecht heeft en welke bedrijven niet mee kunnen komen en verdwijnen. Zo passen raffinagebedrijven en kunstmestproducenten daar niet binnen.

¹² <https://www.pbl.nl/system/files/document/2024-10/pbl-2024-klimaat-en-energieverkenning-2024-5490.pdf>

¹³ <https://nos.nl/artikel/2539579-co2-uitstoot-is-gedaald-maar-de-industrie-is-nog-niet-groener>

Grondstoffen: Normerend beleid voor plasticproductie en gerecycled materiaal zien wij als een stap in de goede richting, ook vanuit internationaal rechtvaardigheidsperspectief, maar het moet veel duidelijker worden hoe deze maatregelen samenhangen met het drastisch verminderen van ons grondstoffenverbruik en daarmee het verkleinen van onze mondiale voetafdruk.

Maatregelen voor ketenpartijen in de landbouw

Dit Klimaatplan legt de verantwoordelijkheid voor het behalen van de klimaatdoelen door de landbouwsector vooral neer bij de boer en laat de grote agro-bedrijven, die het meeste verdienen aan de landbouw, grotendeels buiten beschouwing. Het Klimaatplan beschrijft dat 'boeren zelf aan het stuur zitten om hun bedrijf door te ontwikkelen en bij te dragen aan de nationale klimaatopgave' en dat 'er in plaats van het voorschrijven van maatregelen en middelen, zal worden ingezet op doelsturing'. Doelsturing leidt zonder duidelijke visie of koers niet tot de systeemverandering die nodig is om de uitdagingen in de landbouw op te lossen. Los daarvan is doelsturing volgens het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) ook nog jaren onuitvoerbaar door bijzonder grote monitoringsopgaven¹⁴. De maatregelen en middelen die het vorige kabinet heeft opgezet om de milieudoelen voor de landbouw te halen, onder meer de stikstofplannen binnen het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) en het transitiefonds van 25 miljard euro, zijn door het huidige kabinet van tafel geveegd.

Innovatie lost het probleem niet op: Daarvoor in de plaats kwam 5 miljard euro tot 2030 voor innovatie en uitkoop en de jaarlijkse 500 miljoen tot 2035 voor agrarisch natuurbeheer. Ook dit Klimaatplan zet vol in op landbouwinnovaties. Naast dat van innovaties keer op keer bewezen is dat ze niet effectief zijn¹⁵, biedt dit pakket boeren onvoldoende houvast om via aanpassingen binnen het huidige bedrijfsmodel het leeuwendeel van de stikstof- en klimaatdoelen te behalen. Het is simpelweg onmogelijk om binnen de marges van de huidige bedrijfsmodellen – gebouwd op een systeem van intensivering en groei, uiteindelijk de oorzaak van de landbouwcrisis – de nodige stappen te zetten in het behalen van deze doelen.

Integrale ketenaanpak nodig: De klimaatdoelen en de stikstofcrisis, mestcrisis en waterkwaliteitscrisis vragen om een duidelijke visie en normerend beleid, waarbij piekbelasters worden uitgekocht en voor de overige 'achterblijvers' wordt ingezet op een transitie richting biologische landbouw en kringlooplandbouw, met een rechtvaardig verdienmodel voor de boer. Binnen die visie zou de verantwoordelijkheid van de keten, en dan met name die van de grote agro-bedrijven, centraal moeten staan. Hierover schrijft u: *"De vraag naar klimaatvriendelijke producten groeit, waarbij boeren en tuinders een eerlijke prijs voor hun producten krijgen. Alle ketenpartijen en de consument zullen hieraan meebetalen."* Een integrale ketenaanpak is al langer onderdeel van het debat en via de met algemene stemmen aangenomen Motie

¹⁴ <https://www.pbl.nl/system/files/document/2024-07/pbl-2024-reflectie-hoofdpijnenakkoord-achtergrondnotitie-landbouw-natuur-5584.pdf>

¹⁵ <https://www.wur.nl/nl/onderzoek-resultaten/onderzoeksinstituten/livestock-research/show-wlr/emissiearme-stallen-werken-niet-of-minder-goed-dan-verwacht.htm>

Beckerman¹⁶ heeft de Tweede Kamer gevraagd om vóór de LVVN-begroting 2025¹⁷ te komen met een uitgewerkt plan dat laat zien *'hoe ketenpartijen gaan bijdragen aan de bestrijding van de mestcrisis en het verbeteren van de inkomenspositie van de boer'*. Sindsdien worden er echter weinig concrete stappen gezet om de ketenaanpak vorm te geven en wordt er steeds geconcludeerd dat ontwikkelingen te langzaam gaan. In de mestbrief¹⁸ van 13 september 2024 stond slechts de algemene toezegging dat de minister in lijn met de motie Beckerman afspraken wil maken met ketenpartijen en banken en ook in de LVVN-begroting 2025 staat weinig informatie over hoe de minister een ketenaanpak wil vormgeven anders dan dat ze stelt dat ze het gaat doen. Ook blijft onduidelijk of de minister de ketenafspraken uit het concept-landbouwakkoord een vervolg zou willen geven. Er waren al een aantal ketenpartijen die hierin verantwoordelijkheid wilden nemen, iets wat weer opgepakt kan worden.

Eiwittransitie: In het Klimaatplan wordt meermaals het belang van de eiwittransitie benoemd en dat *'de overheid in de voedselagenda naar een 50/50-verhouding tussen plantaardig en dierlijk eiwit'* toe wil. Ook in de LVVN-begroting 2025 staat het belang van *'het stimuleren van de (dierlijke) productie en de consumptie van dierlijke en plantaardige producten door middel van nieuwe vormen van ketensamenwerking en nieuwe marktstrategieën'*. Juist deze doelstelling biedt kansen in de ketenaanpak, waarbij, met de grote agro-bedrijven voorop, via marktinterventies en kapitaalinjecties investeringen in plantaardige producten kunnen worden opgezet, zodat er actief een markt wordt gecreëerd die de transitie van de intensieve veehouderij naar het uitstoten van minder broeikasgassen versnelt. Voor het stimuleren van de eiwittransitie is het ook van belang Ook is het om subsidies achter de keten dierlijke producten te stoppen en voedsel eerlijk te beprijsen.¹⁹

Duurzame koplopers: In de noodzakelijke landbouwtransitie is het ook van belang om te investeren in duurzame koploperboeren die de achterblijvers mee kunnen nemen. Ook in het Klimaatplan stelt u dat voor de veehouderij en akkerbouw het *'Uitgangspunt is om koplopers de ruimte te bieden en achterblijvers in beweging te krijgen'*. Voor deze koplopergroep is de groei van het biologische landbouwareaal van belang.

Kansen voor de omslag naar biologisch: Het Klimaatplan benoemt de biologische landbouw vooral als *'bijdrage aan de reductie van lachgas-emissies, waarbij 'verhoging van het areaal biologische akkerbouw een bijdrage kan leveren omdat daar geen kunstmest wordt gebruikt'*. Maar biologische landbouw zorgt ook voor een verdere vermindering van broeikasgasuitstoot. In de LVVN-begroting 2025 wordt het Biologische Actieplan²⁰ genoemd, wat kansen biedt in een uitgewerkte ketenaanpak, waarbij de grote ketenpartijen via marktinterventies een trekkersrol kunnen spelen.

¹⁶ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2024Z11834&did=2024D28389>

¹⁷ <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2024/09/17/begroting-lvv-2025-focus-op-voedselzekerheid-en-innovatie>

¹⁸ <https://open.overheid.nl/documenten/acdfa628-5fd0-4681-8c35-4378408f1d1b/file>

¹⁹ <https://www.nature.com/articles/s43016-024-00949-4>

²⁰ <https://open.overheid.nl/documenten/acdfa628-5fd0-4681-8c35-4378408f1d1b/file>

<https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2022/12/19/van-4-naar-15-biologische-landbouw-in-2030>

Het is cruciaal dat de doelstellingen voor plantaardige voeding als biologische landbouw onderdeel worden van de ketenaanpak en er een start wordt gemaakt met het schetsen van de contouren van een dergelijk plan.

Mobiliteit en transport

Het Ontwerp Klimaatplan 2025–2035 is voor de sector mobiliteit en transport nog ondermaats om een klimaatrechtvaardig mobiliteitssysteem op te leveren. In de plannen ontbreken concrete voorstellen voor maatregelen en worden noodzakelijke doelen niet gehaald.

Basisbereikbaarheid: Om een klimaatrechtvaardig systeem te bereiken is het noodzakelijk om iedereen een minimumniveau van basisbereikbaarheid te geven. Daarbij is het van belang om naar de situatie van individuele mensen te kijken. Ook in huishoudens waar een auto aanwezig is, wordt de auto vaak gebruikt voor woon-werkverkeer van een van de leden van het huishouden. Andere gezinsleden zijn dan beperkt in hun bereikbaarheid. Uitzonderingen daargelaten hebben personen met een auto het minimumniveau van bereikbaarheid. Maar voor mensen zonder auto zijn er grote aanpassingen in het mobiliteitssysteem nodig:

- Openbaar vervoer dient als dienst van openbaar nut weer door de (rijks)overheid opgepakt en gegarandeerd te worden, met hogere kwaliteit, meer lijnen en een gegarandeerde dienstregeling, ook in de avonduren.
- Op de snelwegen dient er een nieuw high speed, high quality, high frequency-snelbussysteem te komen, voor een deel parallel aan bestaande spoorverbindingen en voor een belangrijk deel ook als dwarsverbinding.
- Het is van belang dat gemeenten inzetten op de nabijheid van voorzieningen in dorpen en schrale wijken, door investeringen, (financiële) ondersteuning en ruimtelijk ordeningsbeleid. De groenste kilometer is de kilometer die je niet hoeft af te leggen.
- Hubs voor deelgebruik van elektrische deelauto's, deel (e-)cargobikes, en deel (elektrische) fietsen.
- Een systeem van Publiek Vervoer, waarbij chauffeurs van deelauto's (met financieel voordeel) ook betalende passagiers meenemen.

Uitstootvermindering in de mobiliteitssector: Er dienen robuuste instrumenten te worden ingezet zodat de mobiliteitssector meer en betere reductie van uitstoot bereikt. Het huidige indicatieve emissiereductiedoel voor mobiliteit in 2030 is een reductie van een schamele 37% ten opzichte van 1990, terwijl het nationale streefdoel voor 2030 60% is. Elke megaton reductie die in mobiliteitssector niet gehaald wordt, moet elders extra worden gehaald.

Investeringen anders inzetten: Het is van belang dat overheidsinvesteringen fundamenteel anders worden. Het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT) kan ingezet worden als een bereikbaarheidsfonds met een investeringsprioriteitenladder. Geld gaat dan in eerste instantie naar het voorkomen van de noodzaak voor verkeer. Bijvoorbeeld door gemeentelijk voorzieningen-stimuleringsbeleid (in elke 'lege' wijk worden de dagelijkse voorzieningen weer teruggebracht, bijvoorbeeld in 'voorzieningshuizen'). Denk hierbij ook aan maatregelen als:

- Een systeem waardoor kleine elektrische auto's (nieuw en tweedehands) goedkoper worden dan vergelijkbare fossiel aangedreven exemplaren.
- Een aantrekkelijk systeem van publiek vervoer via deelauto's, dat ervoor zorgt dat veel huishoudens hun privé-auto weg doen. Daardoor neemt het aantal privé-auto's met minstens 66% af.
- Betalen naar gebruik. Dat is rechtvaardig: mensen met een kleine beurs worden ontzien of gecompenseerd.
- Leasebedrijven die alleen nog volledig elektrische auto's mogen aanbieden.

Luchtvaart: Voor luchtvaart geldt dat de genoemde technische routes volstrekt geen afdoende en tijdige afname van de klimaatuitstoot opleveren. Zie daarvoor ook de wetenschappelijke factsheet²¹ waarover de auteurs een technische briefing aan de Tweede Kamer verzorgden.

- De efficiëntiewinst van nieuwe vliegtuigen is beperkt en eenmaal aangeschafte vliegtuigen hebben een bedrijfsduur van meer dan 25 jaar, dus daar is maar beperkte winst mogelijk.
- Elektrische vliegtuigen zijn hooguit geschikt voor korte vluchten met weinig passagiers.
- Waterstofvliegtuigen spelen de komende 25 jaar nauwelijks een rol van betekenis.
- Vliegtuigen op biobrandstoffen stoten net zoveel CO₂ uit als die op fossiele kerosine. Ook neemt een hectare waar bomen voor biobrandstoffen op staan minder CO₂ op, dan wanneer je diezelfde hectare laat verwilderen tot natuur.
- Het gebruik van e-kerosine levert niets op. Bij de productie van e-kerosine zijn de omzetverliezen bij het maken ervan uit groene elektriciteit zo hoog dat het geen klimaatwinst oplevert.

Kortom, per kilometer blijft de klimaatimpact van de luchtvaart groot. Voor de noodzakelijke reductie moeten dus minder kilometers gevlogen worden. Daar zijn ook goede mogelijkheden voor: de lange vluchten van de KLM (20% van het totaal) zorgen voor 80% van de totale klimaatimpact van het bedrijf. De helft van de Nederlanders vloog afgelopen jaar niet, maar er is wel een groep van 8% veelvliegers die maar liefst 40% van alle vluchten maakte. Wij stellen deze maatregel voor voor eerlijk klimaatbeleid voor de luchtvaart:

- Vorm de bestaande tickettax om naar een progressieve tickettax, met daarin een afstandscomponent.
- Schaf de uitzonderingspositie van overstappers af zodat zij ook belasting gaan betalen.
- Leg kerosine-leveranciers een leveringsheffing op die net zo hoog is als de accijns op diesel en die je differentieert naar de carbon-content (van well to wing) per liter.

Tot slot: kies voor klimaatrechtvaardig beleid. Wij hopen dat u zich voor bovenstaande punten in wilt zetten, voor een rechtvaardig klimaatbeleid. Als u vragen heeft, meer informatie wilt of ideeën heeft die u aan ons wilt voorleggen, horen we natuurlijk graag van u.

Met vriendelijke groeten,
Laura van Tamelen

²¹https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/commissievergaderingen/details?id=2024A01130